

Redaktørerne er selv bidragsydere til denne antologi, lige som Bjørn Hamre, Nichlas Permin Berger, Bolette Frydendahl Larsen, Stine Grønbæk Jensen & Jesper Vaczy Kragh, John Bertelsen, Inge Storgaard Bonfils, Lærke Krogh og Sine Penthin Grumløse. Forfatterne har en narrativ forskningstilgang til fælles og et særligt blik på, hvordan borgeres identitet påvirkes af de professionelle blik og fortællinger om dem.

Forfatterens formål med at lave bogen er at lave en "irritationsbog," som udfordrer det blik, man som professionel har på de mennesker, man arbejder med (elever, borgere, brugere, børn, patienter), og håber derved at bidrage til en mere kvalificeret praksis.

Første del af bogen undersøger historiske tekster og dokumentation, mens anden del rummer nutidige fortællinger. På denne måde ønsker forfatterne at undersøge, hvorvidt man "ser klarere i historiens lys," og om udviklingen af velfærdsstaten betyder, at der i mindre grad sker fx eksklusion og udstødelse inden for pædagogiske, socialfaglige og sundhedsfaglige arbejdsfelter på baggrund af de fortællinger, der fortælles om borgerne.

De historiske bidrag sætter blandt andet fokus på:

- beskrivelser af unge piger på Vejstrup pigehjem for særligt vanskelige unge piger i tidsperioden 1922-1952. Kapitlet undersøger, hvordan beskrivelserne af pigerne får betydning i de sociale interaktioner mellem de professionelle og pigerne. Noget af det afgørende er, hvorvidt pigerne beskrives i håbefulde vs. håbløse narrativer, og dermed hvorvidt det ses som en varig tilstand eller noget midlertidigt. Forfatteren undersøger desuden det, hun kalder skam-praksisser, og hvilken effekt det har, når de professionelle inviterer pigerne til at skamme sig over deres handlinger. Kun når narrativet omkring pigerne er håbefulde, virker invitationerne til at skamme sig integrerende ift. det samfund, de er "skammet" ud af, hvis narrativet derimod er præget af håbløshed har det modsatte effekt.
- Hvorledes man i journaler fra henholdsvis skole, skolepsykiatrien og børnepsykiatrien konstruerer elever og (problem)børn i tidsperioden fra 1935-1955, og hvilke diskursive kampe, der finder sted de forskellige instanser imellem i forhold til at definere "barnet som undtagelse".
- Fortællinger om fejlanbringelser i åndssvageforsorgen i perioden 1944-1958. Forfatterne kigger på årsagerne til, at så mange børn muligvis blev fejlanbragt, men påpeger samtidig, at fortællingerne om fejlanbringelser "også handler om et forsøg på at anbringe sig på den rigtige side af normalitetsgrænserne". En pointe er desuden, at fortællinger kræver et "listening space" – at der er tilhørere, som er lydhøre over for fortællingerne, og at dette afhænger af den samfundsmæssige og diskursive kontekst.
- Journaler og indsattes breve fra en tvangsarbejdsanstalt, hvor 26 endog blev sendt til Amerika på en enkeltbillet i perioden 1867-1930, fordi de blev konstrueret som ikke alene "overflødige" men som en trussel mod samfundet. Forfatterne identificerer i materialet to (diskursive) typer af diagnosticeringer: en moralsk og en medicinsk bedømmelse: "Den ene går ud på moralsk brist og dovenskab hos den 'anderledes' person, den anden går ud på, at vedkommende fejler noget, der giver sig udslag i dårlig moral" (s. 114).

I de nutidige bidrag undersøger de:

- Hvordan kriminelle konstruerer sig selv og aktivt bruger ADHD-diagnosen som en måde at forklare og give mening til deres kriminelle løbebane. Ved hjælp af diagnosen og det, at det trækker på en neurobiologisk diskurs (om at ADHD skyldes ubalance i neurokemiske processer i hjernen), får de adskilt deres handlinger fra deres selv, så de i højere grad står uden skyld.

- Diskursen omkring rehabilitering af psykisk syge mennesker, og hvorvidt den udviklingstvung, som ligger i denne, dels indimellem står i modstrid med virkelighedens institutionaliserede praksisformer, og dels muligvis forudsætter nogle borgere, som selv formår at være aktivt deltagende i deres rehabiliteringsproces ved at sætte sig mål og vide, hvad man vil med sit liv.
- Hvordan en erhvervet hjerneskade påvirker menneskers forståelse og fortælling om sig selv – både for den hjerneskadede og for vedkommendes tæt på, som pludselig positioneres som pårørende. En hjerneskade kan opleves som potentielt identitetstab, hvor man strukturerer sin livsfortælling mellem den, man var, og den, man er blevet.
- De to dominerende fortællinger på skoleområdet (fortællingen om inklusion og fortællingen om læringsudbytte) og hvilke effekter disse har ift., hvad lærerne har øje for i skolen, hvilke børn, de konkret ser og ikke-ser.

Samlet set kaster bogen et kritisk blik på kategoriseringen af mennesker vha. mere eller mindre formelle diagnostiske kriterier og kan dermed læses som et indspark ind i diagnosedebatten. De påviser med både historiske og nutidige bidrag, hvordan effekterne af kategoriseringen kan være stigmatisering og fastlåsning i kategorier, hvor kategorien pludselig bliver den lup, man ser al borgerens adfærd og tænkning igennem, hvorfor beskrivelser kan være med til at skabe selvopfyldende profetier. Den peger dog også på – med kapitlet om hvordan kriminelle bruger ADHD-diagnosen i deres selvfortællinger – hvordan diagnoserne kan være en udvidelse af den enkeltes handlemuligheder – dette dog afhængigt af, hvor man befinder sig i det, de kalder diagnosehierarkiet: ”jo længere vi kommer ned i diagnosehierarkiet, desto mere ser diagnosen ud til at binde frem for befri”.

Chalotte Glintborg, som opsummerer bogen til sidst, advarer derfor imod, at ”det menneskelige aspekt og inddragelse og anerkendelse af hvem man er uden sin diagnose risikerer at forsvinde igennem de professionelles blikke og igennem det professionelle system”. Hun argumenterer med Zeitler for at arbejdet som professionel inden for den social- og sundhedsfaglige felt bør indeholde mere end et fagligt, diagnostisk og evidensbaseret blik, men også har fokus på relationen, og det at sørge for, at det unikke menneske bag diagnosen kommer til orde, så man i mødet med personen formår at lave de nødvendige tilpasninger af metode.

For læseren, som i forvejen er bekendt med en narrativ, diskursiv eller socialkonstruktionistisk tilgang, vil der være få nye pointer i de mere overordnede pointer i bogen omkring effekten af sprogbrug og det at diagnosticere eller kategorisere borgere. Ligeledes vil man næppe blive overrasket over, at håbefulde og dermed midlertidige narrativer er mindre fastlåsende, eller at det som professionel er vigtigt at have blik for at have mange mulige fortællinger i spil omkring borgerne (så man ikke fastlåses fx i en identitet som hjerneskadet), fordi dette potentielt indsnævrer handlemulighederne. For læsere, som er nye ift. socialkonstruktionistisk tænkning, vil bogen højst sandsynligvis være en øjenåbner – også i forhold til hvordan historien gentager sig, blot med nye kategoriseringer og effekter til følge.

Bogen fungerer bedst i de tilfælde, hvor man ikke kun har fokus på de konkrete narrativer og effekterne af disse, men også sætter dem ind i en større samfundsmæssig sammenhæng, så man får blikket væk fra de professionelle, som producerer håbløse narrativer, og kigger på de systemer og strukturer, der kulturelt skaber de forskellige diskursive positioner og måder at argumentere på systemerne imellem. Særligt sidste kapitel omkring blikket på børn i skolerne indfanger på skarpeste vis nogle af disse overvejelser, når de skriver, at sortering af elever som mere eller mindre dygtige ikke er en dysfunktion ved skolen, men derimod dens mening. Ligeledes viser forfatterne i kapitlet, hvordan inklusionsfortællingen får modsatte effekt, fordi de tiltag, der iværksættes omkring børn, som italesættes som nogle, der skal inkluderes, kommer til at virke ekskluderende – fordi børnene positioneres som noget andet end "normale" elever. Samtidig har fortællingen om læringsudbytte, og det at lærerne i disse år i højere grad fokuserer på faglighed, den effekt, at børn, som er fagligt dygtige – men som har problemer med at træde ind i en elevrolle af andre årsager, ikke får den fornødne hjælp.

Bestræbelsen om at bibringe til en mere kvalificeret praksis, kommer de kun i ringe grad til. De fleste af kapitlerne har en mere forskningsmæssig beskrivende eller analyserende tilgang, hvor de dykker ned i det konkrete materiale, og som sådan har det måske størst relevans for fagfolk, som tilhører de konkrete praksisområder (eller som har en historisk interesse). Det er primært i de tre sidste kapitler, at der direkte gives implikationer for praksis, fx rummer kapitlet om senhjerneskode en vigtig pointe omkring, at alle professionelle i et genoptræningsforløb (og ikke kun eksempelvis psykologen) har indflydelse på de fortællinger, den mening og den rekonstruktion af identiteten, der sker efter en hjerneskode, og derfor har brug for (narrative) kompetencer ift. at udforske og udfordre fortællingerne, så der kan skabes alternative fortællinger til historien om at være hjerneskodet.

Til trods for at læseren i høj grad selv overlades til at tænke videre ift. implikationer for praksis, er det en vigtig bog – hvad enten man er ny eller erfaren ift. en narrativ tilgang. Den rummer nemlig en vigtig pointe om hele tiden at være bevist om ens eget blik, ens faglige tilgang og ikke mindst sprogbruget som professionel. Noget, man let kan blive blind for i dagligdagen og i hverdags sproget, og noget, som til stadighed kræver omhyggelige analyser.

Af Iben Ljungmann, aut.cand.psych.

